

Türk Kùltürü
Sanatı ve
Edebiyatında
Hadisler

Sempozyum Tebliğler Kitabı

24-26 Kasım 2021

CİLT II

*Türk Kültürü, Sanatı ve Edebiyatında Hadisler
Sempozyum Tebliğler Kitabı*

ISBN
978-605-85696-8-3

Bu kitap, Meridyen Destek Derneği tarafından T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı desteğiyle 24-26 Kasım 2021 tarihlerinde düzenlenen “Türk Kültürü, Sanatı ve Edebiyatında Hadisler” başlıklı sempozyumda sunulan tebliğlerin derlenmesiyle oluşturulmuştur. Tebliğlerin içeriğinden yazarları sorumludur.

© Meridyen Destek Derneği | Temmuz 2022 - İstanbul

İletişim:

Altunizade Mah. Mahir İz Cad. No: 26 Kat: 3 34662 Üsküdar / İstanbul
www.meridyendernegi.org – meridyen@meridyendernegi.org

Düzeltili: Zeynep Ekici

Son Okuma: Melek Yalvaç

Kitap Tasarımı: Yunus Emre Kaya

Baskı ve Cilt: Seçil Ofset

100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi

4. Cadde No:77 Bağcılar-İstanbul

Tel: 0212 629 06 15

Matbaa Sertifika No: 44903

TÜRK MÛSİKİSİNİN HADİSLERLE ŞEKİLLENEN DİNÎ YÖNÜ

Fatih Koca*

Giriş

İnsanoğlunun yaratılışı ile başlayan mûsiki, İslâm dininde Kur'ân-ı Kerîm'in güzel bir ses ile okunması anlamında "Kur'ân tilâveti" ile farklı bir şekil almış, bunu ezan ve diğer dinî mûsiki formları uygulamaları takip etmiştir. Bu uygulamaların o dönemde kullanılan Arap mûsikisi ile bir bağının olduğunu söylemek pek de yanlış olmaz. Şiirin nağmeli bir şekilde okunması, deve sürücülerinin ritim ile şarkı söylemesi ve özel gün ve gecelerde icra edilen eğlence mûsikileri, bu uygulamalar üzerinde etkili olmuştur. Medine döneminde cami içinde ve dışında dinî temalı formları okuyan sesi güzel sahâbîlerden bazılarının, mûsiki ile bir bağının olması da bu durumu özetlemektedir. Hz. Peygamber'in o dönem günlük yaşamda karşılaşılan bazı olaylar neticesinde söylediği mûsiki ile alâkalı bazı hadislerin bulunması, Müslümanların da mûsikiye bakış açısının bu sözler neticesinde şekillendiğini göstermektedir.

Her milletin mûsikisi, o milletin millî ruhundan, sanat ve güzellik anlayışından doğmuştur. Bu millî ruh, o milletin yaşadığı fizikî ve sosyal çevrenin tesiri altında kalmıştır. Dolayısıyla mûsiki her millette farklı bir şekilde ortaya çıkmış ve milletten millete farklılık arz etmiştir. Türk milleti de yaşadığı fizikî ve sos-

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk Din Mûsikîsi ABD Öğretim Üyesi.

yal çevrenin etkisi ile millî mûsikisini oluşturmuştur.¹ Türklerin millî mûsikileri, özellikle savaş, bayram, kandil kutlama ve özel günlerde icra edilen dinî mûsiki formları ile başlamıştır. Ahmed Yesevî'nin zikir meclislerinde icra edilen dinî mûsiki formları ile millîlik kazanan Türk din mûsikisi, daha sonra başta cami olmak üzere Anadolu'da teşekkül eden tasavvufi dergâh mûsiki meclislerinde daha da gelişmiştir. Mevlevî tarikatında semâ âyinlerinin değişmez mûsikisi mevlevî âyinlerinin özel bir formla bestelenerek okunması da bu farklılığın bir başka güzellik olarak ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Osmanlı döneminde ise mevlid, Muhammediye, mi'raciyye, regâibiyye, tevşîh başta olmak üzere diğer dinî mûsiki formları ile tekâmüle ulaşan Türk dinî mûsikisi, cami ve tekkelerde icra edilegelmiştir. Netice olarak bu çeşitliliklerin her biri Hz. Peygamber'in hadislerinde geçen mûsiki ile alakalı konular üzerinde şekillenmiştir.

"Kültür" kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde şöyle ifade edilmektedir; "*Kültür: tarihsel, toplumsal gelişme süresi içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçlar ile bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünüdür. Aynı zamanda kültür, muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan bir biçimdir.*"² Kültür tarihimizin en önemli kaynaklarından birisinin hadisler olduğu muhakkaktır. İslâm toplumları hadislere yapılan farklı yorumlar ile kendi kültürel zenginliğini kazanmıştır. Özellikle fukahanın farklı yorumları ve toplumu korumak amaçlı verilen fetvaları, eğlenmeyi ve eğlenme arasında icra edilen mûsikiyi de kapsamıştır. Toplumların kültürel kimliklerini kazanmasında hadisin rolü değerlendirildiğinde -özellikle mûsiki ile alakalı hadislere yapılan yorumlar- sahih hadislerden ziyade zayıf ve mevzû hadislere itibar edildiği de ifade edilmiştir.³

Tüm İslâm toplumları kendi kültürel kimliklerini oluştururken şüphesiz Hz. Peygamber'in yaşadığı toplumu örnek almışlardır. Hz. Peygamber dönemi Hicaz bölgesi, diğer toplumlarla olan etkileşimden kaynaklı kendi kimliklerini önceden kazanmış; ancak Hz. Peygamber'in risâleti, fiiliyatı ve sözleri ile vahyin istediği bir toplum haline dönüşmüştür. Böylece bazen eski gelenek ve göreneklerin devamı bazen de kısıtlı değişimler ile perçinleşen bu kültür, kendisinden

1 Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Mûsikî ve Semâ*, Uludağ Yay., Bursa 1992, s. 20-22; Bkz. Fatih Koca, "Ümrân'a Karışan Rahmânî Ses, Mûsikîmizin Şehir Maneviyatına Tesiri", *Kent ve Maneviyat*, (Ed. Seyfettin Erşahin, Zehra Erşahin), İdeal Kent Yay., Ankara 2020, ss. 377-390.

2 <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim: 16.08.2021, 23:02.

3 Nebi Bozkurt, *Hadis'te Folklor, Eğlence*, MÜİFV Yay., No: 38, İstanbul 1997, s. 2-3.

sonra gelecek İslâm toplumlarına örnek bir toplum olmuştur.

Hız. Peygamber döneminde insanların çalışma hayatı ve mesleklerinin yanında, bir araya geldiklerinde bazı kültürel etkinliklerde buldukları hadislerde mevcuttur. Bu kültürel etkinlikler; düğün merasimleri, düğünlerde eğlence, düğün yemeği, saç, bayram ve sünnet şenlikleri, mizah, şiir, meddah, semer (sohbet), kıssahan, koşu yarışları, ok atma, at ve deve yarışları, ağırlık kaldırma, güreş, çocuk oyunları, hayvanlarla oynama ve çeşitli oyunlardır.⁴ Bu etkinliklerin en önemli unsurlarından birisi ise mûsikidir. Beşerî isteklerden biri olarak görülen eğlenme, şiir ve mûsikiye önem veren Arap toplumunda kültürel hayatın en canlı yönüdür. Dolayısıyla şiirlerin unutulmadan yayılması ve ezberlenerek korunmasında eğlence hayatının başlıca unsuru olan şarkı ve türküler önemli bir role sahiptir.⁵

İslâm tarihine baktığımızda “İslâm’da mûsiki var mıdır/yok mudur, İslâm mûsikiye nasıl bakar, caiz midir/değil midir?” soruları her daim tartışılmıştır, halen de tartışılmaya devam etmektedir. Bu konu ile alâkalı İslâm kaynaklarında rivayetler nakledilmiş, ayrıca müstakil eserler de yazılmıştır.

İslâm’ın ana kaynağı Kur’ân-ı Kerîm’de doğrudan mûsiki ile alâkalı bir âyet olmamakla beraber mûsiki ile ilgili olabileceği düşünülen bazı âyetler üzerinde durulmuştur. Mûsikinin konusunun ses, ritim ve âhenk olduğu bilincinden yola çıkılarak, âyetlerde geçen bu kavramların bileşiminden hareketle bu konu tespit edilmeye çalışılmıştır.⁶ Kur’ân-ı Kerîm’de sesin kullanım şekilleri ile alâkalı ve doğrudan “ses”i ifade eden dört âyet vardır.⁷ Bunun yanında “savt/ses”i ifade eden birçok âyet de bulmak mümkündür. Oynama/raks ve ritim ile alâkalı, âhenk ve estetik konularını içeren âyetlerde⁸ geçen ifadelerde ise güzel sanatların insanların faydalanması için yaratıldığı; ancak bu güzel sanatların birer fitne unsuru olabileceği vurgulanmış, ayrıca güzel sanatlardan yararlanmanın da bazı şartlara bağlı olduğu ifade edilmiştir.⁹

Kur’ân-ı Kerîm’de geçen ve “ses” ile doğrudan ya da dolaylı olarak alâkalı olduğu iddia edilen âyetlere İslâm âlimleri farklı bakış açıları ile bakmışlar ve bu konu bazılarına göre haram bazılarına göre helâl olarak addedilmiştir. Ancak

4 Bozkurt, *Hadis’te Folklor, Eğlence*, MÜİFV Yay., No: 38, İstanbul 1997. sayfa no?

5 Elnure Azizova, *Hız. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, TDV Yay., Ankara 2017, s. 561.

6 Pehlul Düzenli, *İslam Kültür Tarihinde Mûsikî*, Kayıhan Yay., İstanbul 2014, s. 83.

7 İsrâ 17/64, Tâhâ 20/108, Lokmân 31/19 ve Hucurât 49/2.

8 Bakara 2/29, A’râf 7/31-33, Lokmân 31/19, Fâtır 35/1,5; Saffât 37/6, Hadîd 57/20.

9 Düzenli, s. 83-98.

bugün bizim anladığımız ve kullandığımız şekliyle mûsikinin Kur’ân-ı Kerîm’de net bir şekilde geçmediği de açıktır. Bu konu ile alâkalı en güzel yorumu Süleyman Uludağ şöyle ifade etmektedir;

“Genel olarak mûsiki ile yakından ve uzaktan bir ilgisi bulunan mefhum ve kelimelere mûsiki manası verilmek suretiyle bu meseleye Kur’an’da bir mesned ve delil arama çabasına düşülmüştür. Mûsikinin aleyhinde olanlar mûsikinin haram olduğunu göstermek için en uzak ihtimalleri bile değerlendirerek nasları çok garip bir şekilde te’vîl etmişler ve böylece mukaddes metinde kendi görüşleri için bir sığınak bulmaya çalışmışlardır.”¹⁰

“Mûsikinin meşruluğuna inananlar da bu inançlarını teyit için aynı yolu takip etmişlerdir.”¹¹

Hadis kaynaklarında mûsiki ile doğrudan ve dolaylı olmak üzere pek çok rivayet mevcuttur. Tarih boyunca bu rivayetler üzerine bir takım yorumlar yapılmış, bununla beraber birçok eser kaleme alınmıştır. Fıkıh kaynaklarında “mûsikinin hükmü” başlıkları altında fazlaca görüş bildirilmiş, tasavvuf kaynaklarında da aynı konu üzerine müstakil risâleler yazılmıştır. Bu eserlerdeki tartışma ve görüşlerin odak noktasını mûsikinin haramlığı veya mübahlığı oluşturmaktadır. Tüm bu yazılanların ortak kullandığı kaynaklar muhakkak hadisler ve Asr-ı saâdet dönemine ait tarihî rivayetlerdir.

Son zamanlarda hadis kaynaklarında mûsikiyi inceleyenler, bu konuyu hadislerde geçen müstakil sesin dışında düğün, bayram, karşılama törenleri, müstakil ya da toplu raks, yolculukta okunan şarkılar, cihad ve gazâ önü ve arkasında okunan şarkılar ya da eğlence zamanlarında söylenen şarkılar başlıklarında toplamışlardır.¹² Diğer taraftan bu şarkılara eşlik eden def, ney gibi enstrümanlar da bu meselenin belirleyici bir unsuru olmuştur. Tüm bu rivayetlerde geçen kavramlar şunlardır:

“Mûsiki” terimi bakımından;

el-Elhân, el-Edvâr, el-Gınâ, Hendesetü’s-savt, el-Hudâ/ el-Hidâ, el-Înşâd, el-Mûsiki, en-Nasb, en-Nihâye, er-Recez, es-Semâ’, et-Tağyîr, Zühdiyyât ve

¹⁰ Uludağ, s. 44.

¹¹ Uludağ, s. 50.

¹² Uludağ, s. 65-118.

Kasîde,¹³ es-Senâd, el-Hezec, er-Raks.¹⁴

“Mûsiki icracıları” bakımından;

el-Câriye, el-Cüveyriye, el-Kayne, el-Muğanniye, el-Mürinne, el-Muğannî, en-Nâiha, ez-Zemmâre.

“Çalgı aletleri” bakımından;

el-Berbât, el-Celâdî, el-Ceres, ed-Def, el-Gırbâl, el-Gubeyrâ, el-Halhal, el-Kennârât, el-Kinnîn, el-Kîr, el-Kûbe, el-Me’âzif, el-Mezâmîr, el-Melâhî, el-Mizher, es-Sanc, et-Tabl, Urtube/ Artabe, ez-Zemmâre,¹⁵ el-Ûd, el-Venn, el-Kirân, el-Mizmâr.¹⁶

Konu ile İlgili Hadislerin Çeşitlilikleri

Hız. Peygamber’in mûsiki ile alâkalı tutumu, davranışları ve hadisleri, hadis kaynakları başta olmak üzere İslâm kaynaklarında oldukça fazladır. Bu rivayetleri genel olarak iki başlıkta değerlendirmek mümkündür. Birincisi doğrudan mûsikiye yönelik hadisler, diğeri ise farklı bir konu hakkında rivayet edilen ancak içerisinde mûsiki ile alâkalı ifadeler geçen hadislerdir. Bu rivayetler farklı olayları anlatsa da olaylar arasında geçen ses, ritim, estetik ya da mûsiki ile ilgili ifadeler doğrudan mûsiki, şarkı, şarkıcılar, çalgı ya da çalgıcılar ile alâkalı olabilmektedir. Konuya bu yönlü baktığımızda Hız. Peygamber’in farklı bir mesele ile alâkalı hadis ya da ondan hâsıl olan rivayetlerde, mûsiki ile ilgili söz ya da davranışlarının oldukça fazla olduğunu ifade edebiliriz.

Tarih boyunca bu hadis ve rivayetler muhteva bakımından ele alınarak müstakil eserler de yazılmıştır. Bu eserlerin çoğunluğu, mûsikinin toplum hayatında kullanılmasının haram ya da helâlligi hususunda olmuştur. Mûsiki kavramını çağrıştıran diğer kavramların yanında doğrudan mûsikiden bahseden hadislerin son yıllarda bir araya toplandığı önemli eserlerin bazıları şunlardır:

İslâm Açısından Mûsiki ve Semâ’ (1976), Süleyman Uludağ bu eserinde kırk hadis ve diğer rivayetlere yer vermiştir.

Hadis’te Folklor Eğlence (1997), Nebi Bozkurt bu eserinde sadece mûsiki ile alâkalı değil aynı zamanda eğlence kültürü ile alâkalı oldukça fazla hadis ve rivayete yer vermiştir.

İslâm Kültür Tarihinde Mûsiki (2014), Pehlül Düzenli bu çalışmasında yüz on

13 Düzenli, s. 29-50.

14 Bozkurt, s. 47-48.

15 Düzenli, s. 29-50.

16 Bozkurt, s. 43-46.

altı hadise yer vermiştir.

Mûsiki ile İlgili 40 Hadis ve Şerhi (2017), Bayram Akdoğan bu kitabında kırk hadise yer vermiş ve bu hadislerin kısa şerhlerini yapmıştır.

Dört mezhebe göre mûsiki aletlerini kullanma ve dinleme hususundaki hükümleri beyan eden hadislere yer verilen bazı eserler de son zamanlarda tercüme edilmiştir. Örneğin Muhammed Nâsirüddin el-Elbâni'nin *Ta'limü âlâtî't-tarabî* isimli eseri M. Beşir Eryarsoy tarafından tercüme edilmiş, *İslâm Fıkhdında Çalgı Aletleri* (2006) isminde yayınlanmıştır. Yine Abdülganî en-Nablusî'nin *Îzâhu'd-delâlâti fi semâ'î'l-âlât* isimli eseri Mustafa Bülent Dadaş tarafından tercüme edilerek *Mûsiki Aletlerinin Çalma ve Dinlemenin Hükümü Hakkındaki Fikhî Bir Değerlendirme* (2020) isminde yayınlanmıştır.

Yukarıda zikredilen eserlerde geçen tüm hadisleri bu çalışmada zikretmemiz fazlaca yer kaplayacağı için biz sadece bu hadislerin içerikleri hakkında genel bir tespit bulacağız. Hadislerin içeriklerinde tespit edilen sınıflandırmalar bize Müslümanların zihninde mûsikinın kullanımını hususundaki hangi bakış açılarının olduğu bilgisini vermektedir. Dolayısıyla Müslümanların aşağıda vereceğimiz örnek hadisler ve bu hadislere yakın ifadeler çerçevesinde farklı rivayetlerde geçen diğer hadisler ile tarihi kaynaklardaki pek çok rivayetin, onların mûsiki kullanımını şekillendirdiklerini ifade etmek isteriz.

Mûsiki ile alâkalı hadisler şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1- Güzel sesin övülmesi

*“Allah Teâlâ, bütün peygamberleri güzel sesli olarak göndermiştir. Sizin Peygamberiniz de güzel sesli ve güzel yüzlüdür.”*¹⁷

Berâ b. Âzib'in ifadesi ile *“Kur'ân'ı Hz. Peygamber'den daha güzel okuyan kimse yoktur.”*¹⁸

*“Güzel ses, Kur'ân'ın süsüdür.”*¹⁹ Bu konu ile alâkalı başka rivayetler de mevcuttur.

17 Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *Şemâ'îli'l-Muhammediyye*, (İhtisar: Şernûb el-Ezherî), Kahire 1986, s. 97. (İrâkî'nin bu hadisin bütün senedlerinin zayıf olduğunu zikrettiği belirtilmiştir. Diğer rivayetler için bk. Düzenli, İslam Kültür Tarihinde Mûsikî, s. 110.

18 Buhârî, “Ezân”, 57.

19 Ahmed b. El-Huseyn Ebu Bekr el-Beyhakî, *Şuâbü'l-îmân*, (thk. Abdullah Abdülhamid Hâmîd), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003, III, 468.

2- Dügünlerde icra edilen mûsiki

Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir: “Hz. Âişe bir defa akraba bir kadını ensardan bir adamla evlendirmiştir. Dügünden dönen Âişe'ye Peygamber sordu; Yâ Âişe, Şüphesiz ki ensar kadınları mûsiki ve eğlenceyi severler.”²⁰ Bu konu ile alâkalı diğer kaynaklarda yedi adet hadis vardır.²¹

3- Bayramlarda icra edilen mûsiki

Hz. Âişe şöyle demiştir: “Bir kere Rasûlullah yanıma gelmişti. Yanımda terennüm ederek def çalan iki cariye bulunuyordu. Rasûlullah yatağına yatıp yüzünü öbür tarafa çevirdi. Sonra Hz. Ebû Bekir içeri girdi. ‘Bu ne hal, Rasûlullah’ın huzurunda şeytanın mizmanı ne gezer?’ diye beni azarladı. Bunun üzerine Rasûlullah ona dönüp, ‘Bırak; her milletin bir bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır’ buyurdu. Babam başka şeyle meşgul olunca câriyelere işaret ettim, dışarı çıktılar.”²² Bu konu ile alâkalı hadisler bazı farklılıklar olmakla beraber diğer hadis kaynaklarında da geçmektedir.²³

4- İcra edilen mûsiki ile beraber raks/ritim

Âmir'den rivayet ile: “İyâz, Enbâr'da bir bayrama tanık olur ve şöyle der: ‘Niçin sizin, Rasûlullah (sav) zamanında oynandığı gibi oynadığınızı görmüyorum?’”²⁴ Bu konu ile alâkalı diğer kaynaklarda yirmi dokuz adet hadis vardır.²⁵

5- Karşılama törenlerde icra edilen mûsiki

Hz. Enes'ten rivayet edilmiştir: “Rasûlullah Medine'ye teşrif ettikleri zaman onun gelişinden duydukları memnuniyeti ve sevinci ifade etmek için Habeşliler harbeleriyle oynamışlardır.”²⁶ Bu konu ile alâkalı farklı ifadelerle üç hadis daha

20 Buhârî, “Nikâh”, 63.

21 Diğer rivayetler için bkz. Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Semâ', s. 62-72.

22 Buhârî, “İdeyn”, 3.

23 Diğer rivayetler için bkz. Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Semâ', s. 73-73-80.

24 İbn Mâce, “İkâmetü's-salât”, 163.

25 Diğer rivayetler için bkz. Düzenli, İslam Kültür Tarihinde Mûsikî, s. 117-142.

26 Ebû Dâvûd, “Edeb”, 51.

vardır.²⁷

6- Yolculuk türküleri

Hız. Enes'ten rivayet edilmiştir: "Rasûlullah'ın güzel sesli bir deve sürücüsü vardı. Sesin ve nağmelerin tesiriyle develerin hanımları rahatsız edecek kadar hızlandıklarını gören Rasûlullah ona, 'Ey Enceşe! Develeri yavaş sür ve cam gibi nazik olan kadınları sakın kırma.' buyurdu."²⁸ Bu konu ile alâkalı hadisler diğer hadis kitaplarında da farklı lafızlarla geçmektedir.²⁹

7- Gazâ ve Cihadlarda okunan mûsiki (mehter, marş)

Seleme b. Ekva' anlatıyor: "Hayber fethi münasebetiyle Rasûlullah ile birlikte gecedan yola çıktık. İçimizden biri şair bir zat olan Âmir b. Ekva a 'Bize biraz nağme ile şiir okumaz mısın?' diye ricada bulundu. Bunun üzerine Âmir, nağme ile şiir okumaya ve develeri sürmeye başladı. 'Ey Allahım sen olmasaydın biz hidayete ermezdik. Sadaka vermez, namaz kılmazdık.' beyti ile başlayan şiiri nağme ile okumaya koyuldu. Rasûlullah bu sesi işitince 'Bu sürücü kimdir?' diye sordu. 'Âmir', diye cevap verildi. 'Allah onu rahmetine kavuştursun' diye dua buyurdu..."³⁰ Bu konu ile alâkalı diğer rivayetler, farklı hadis kaynaklarında farklı lafızlarla geçmektedir.³¹

8- Kur'ân tilâvetinde uygulanan ses güzelliği

Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah, güzel sesli bir Peygamberin Kur'ân-ı Kerîm'i güzel bir nağme ile (yüksek sesle) okuduğuna kulak verdiği kadar hiçbir şeye kulak vermedi."³² Bu konu ile alâkalı diğer kaynaklarda yedi adet hadis vardır.³³

27 Diğer rivayetler için bkz. Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Semâ', s. 91-93.

28 Buhârî, "Edeb", 116.

29 Bkz. Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Semâ', s. 102-105.

30 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (Thk. Şuayb el-Arnaût), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1969, IV, 47-48, 50.

31 Bkz. Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Semâ', s. 105-106

32 Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn ve kasrihâ", 34; Ebû Dâvûd, "Salât", 355.

33 Diğer rivayetler için bkz. Düzenli, İslam Kültür Tarihinde Mûsikî, s. 143-150.

9- Ezan okunurken uygulanan ses güzelliği

Hz. Bilâl'in sesinin gür ve güzel olduğu bilinmektedir.³⁴ Bazı araştırmalarda Habeşlilerin seslerinin güzel olduğu, seslerini iyi kullandıkları ve şarkılar söylediklerine dair bilgiler aktarılmaktadır.³⁵ Bir hadîs-i şerifte Hz. Peygamber "Ezan Habeşîlere aittir"³⁶ buyurarak Habeşlilerin seslerinin güzelliklerine vurgu yapmış, böylece ezanın güzel ve gür sese sahip olan insanlar tarafından okunmasını istemiştir.³⁷

10- İmâmet ve müezzinlik esnasında ses güzelliği

Hz. Peygamber'in müezzinlerde aradığı özellikler, güzel sese ve yeteri derecede mûsiki kabiliyetine sahip olmalarıdır.³⁸

11- Ağıt okunurken ses güzelliği

Abdurrahman b. Avf, Peygamber'in şöyle dediğini rivayet eder: "İki günah-kâr ve ahmak sesi yasakladım. Musibet anındaki ses, yüz göz tırmalama, yaka paça yırtma ve şeytan sesi."³⁹ Bu konu ile alâkalı diğer kaynaklarda on adet hadis vardır.⁴⁰

12- Şarkıcılar ve eğlence

Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre: "Peygamber (sav) köpek ticaretini ve şarkıcı kadının kazancını yasaklamıştır."⁴¹ Bu konu ile alâkalı diğer kaynaklarda yirmi dört adet hadis vardır.⁴²

13- Çalgı âletleri

34 Uludağ, 14.

35 Uludağ, 90.

36 Ahmed b. Hanbel, XIV, 368.

37 Bkz. Fatih Koca, "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri", AÜİFD, A. Ü. Basımevi, Ankara 2011, c. 52/2, ss. 291-310.

38 Koca, "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri", s. 306.

39 Tirmizî, "Cenâiz", 25.

40 Diğer rivayetler için bkz. Düzenli, İslam Kültür Tarihinde Mûsikî, s. 179-184.

41 Abdullah b. Yusuf Cüdey', *Ehâdîsü Zemmi'l-Gınâ ve'l-Meâzifî'l-Mîzân*, Tunus (ty), s. 51.

42 Diğer rivayetler için bkz. Düzenli, İslam Kültür Tarihinde Mûsikî, s. 1151-162.

“Nikâhı ilan ediniz. Onu meşitlerde yapınız. Nikâhta def çalınız.”⁴³ Bu konu ile alakalı diğer kaynaklarda kırk adet hadis vardır.⁴⁴

Türk Mûsikisinin Hadisler Etkisinde Gelişen Dinî Yönü

İnsanlık tarihinde mûsikinin din olarak algılandığı ve dinin temel aracı olduğu vurgulanmıştır. Totemizm, Animizm, Fetişizm, Paganizm, Natürizm ve Şamanizm gibi ilkel dinlerin nağmelerle söylenen dinî metinlerinin varlığı, bu düşünceye kanıt olarak gösterilmiştir. Böylece mûsikinin ilâhî bir armağan olduğu ve insanlara Allah tarafından bir hediye olarak verildiğine inanıldığı belirtilmiştir.⁴⁵ Dolayısıyla mûsiki, sosyal hayatta insanın duygu ve düşüncelerinin bir yansıması olarak görülür. Mûsiki, süreç olarak baktığımızda insan yaşamına da benzetilmiş; asırlar boyunca toplumların duygu ve düşüncelerini canlı bir şekilde günümüze taşımıştır. Böylece hayatın gelişim dönemlerini canlandırması açısından mûsiki, madden ve mânen insanın eskiden yaşadığı ortam ve çağı bugün de canlı bir şekilde devam ettirmiştir.⁴⁶ Mûsikinin gayesinin mâna olduğu, ruhun farklı tepkilerini en iyi şekilde ifade ettiği, insanı varlıktaki en yüce kudret olan Allah’a götürdüğü de ifade edilmiş; bazen kelimelerle anlatılamayan duyguların, düşüncelerin seslerle bir araya getirilerek estetik bir dil oluşturduğu belirtilmiştir.⁴⁷ Sonuçta mûsiki, sezgisel anlayışla bizi küçük dünyamızdan alıp yüce Allah’ın sevgisine götüren⁴⁸ ve Allah ile bir bağ kurmamıza vesile olan bir sanattır denilmiştir.⁴⁹

Türk mûsikisi, saz mûsikisi (güftesiz) ve sözlü mûsiki (güfteli) olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.⁵⁰ Sözlü mûsiki kendi içerisinde dinî ve din dışı (lâ dinî) ana başlıkları altında toplanmaktadır. Dinî mûsiki yüzyıllar boyunca Kur’ân-ı Kerîm’in prensipleri ve Hz. Peygamber’in uygulamalarından beslenerek İslâmî bir hayat tarzı oluşturmuştur. Yukarıda konuları ile beraber zikrettiğimiz ha-

43 Tirmizî, “Nikâh”, 6.

44 Diğer rivayetler için bkz. Düzenli, İslam Kültür Tarihinde Mûsikî, s. 162-178.

45 Uludağ, s. 23.

46 Ruhi Kalender, “Mûsikî ve İnsan”, *AÜİFD*, Ankara 1998, XXXVII, 263.

47 Yalçın Çetinkaya, *İhvân-ı Safâ’da Müzik Düşüncesi*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s. 13.

48 Sandalen Mit Wuifing Von Rohr, “Mûsikî ile Tedavi”, *AÜİFD*, (çev. Ruhi Kalender), Ankara 1998, XXXVII, 271.

49 Koca, İslam Medeniyetinde Salâ ve *Salavât* Kültürü, DİB Yayınları, Ankara 2017, s. 19.

50 İsmail Hakkı Özkan, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, *Kudüm Velveleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s. 29.

disler de Türk mûsikisinin dinî yönünün gelişmesinde etkili olmuştur. İlerleyen yüzyıllarda tasavvuf akımıyla bütünleşen dinî hayatın ritüelleri, cami ve tekkeler ile muhtelif tarikat toplantılarında farklı uygulama alanları bulmuştur. Böylece yapılan ibadet ve zikir esnasında çeşitli vesilelerle icra edilen, içerisinde dinî motiflerin kullanıldığı mûsiki, dinî mûsiki adını almıştır.⁵¹

Türklerin kendi millî kültürleri ile İslâm'ı uzlaştırmaları sonucu ortaya çıkardıkları ve kendilerine has müzik çeşidine Türk din mûsikisi denilmektedir. Türkler Müslüman olmadan evvel de dinî yaşamlarında mûsikiye önem veren bir millettir. Türklerin mûsikiyi dinî amaçlı kullanmaları, onların İslâmiyet'i kabûlünden sonra da bu gelenekleri devam ettirmelerine ortam sağlamıştır.⁵²

Türklerin İslâmiyet'i seçmezden evvel mûsikiyi, dinî amaçlı kullandıkları bilinmektedir. "Baksı", "kam" ya da "ozan" denilen eski Türk halk şairlerinin halk arasındaki yerleri ehemmiyet arz etmektedir. Sihirbazlık, rakkaslık, mûsikişinaslık ve hekimlik gibi görevleri olan bu ozanlar, kopuzlarıyla beraber dinî âyinlere katılırlar, bir çeşit din adamının vazifesini yerine getirirlerdi.⁵³ İslâmiyet'ten sonra Türkler, eski dinî yaşam tarzlarını tamamen değiştirmemekle beraber, İslâm dinî ile bir uzlaşma sağlayarak kendilerine has bir çeşit mûsikiyi benimsemişlerdir. İlk Türk tarikatı olan Yesevîliğin zikir meclislerinde uygulanmaya başlayan bu tarz mûsikinin, dinî sözler ihtiva eden, dinî-ahlâkî didaktik bir eser olan ilâhî⁵⁴ dediğimiz *hikmet*leri, ellerindeki kopuzları ile halka İslâm esaslarını öğretmek amacıyla okuyan alperenlerin⁵⁵ Anadolu'ya kadar uzanması ve Anadolu'nun İslâmlaştırılmasındaki rolü göz ardı edilemez. İslâm inancı ile beraber tasavvufun ve tasavvuf mesleklerinin yayılmasında şiir ve mûsikinin tesiri önem arz etmektedir.⁵⁶

Ahmed Yesevî'nin, *Dîvân-ı Hikmet*'i, ilâhî aşkı, dinî konuları ve erdemli insanı oluşturan dinî-tasavvufî unsurları içermektedir. Bu eser, İslâm'ın Türkler arasında yayılmasında önemli rol üstlenmiş; böylece Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet*'i Anadolu irfan geleneğini yansıtan Türk din mûsikisine de nüfuz etmiştir.⁵⁷ Yunus Emre'nin şiirlerindeki ses tekrarları, ön ses ve son ses benzerlikleri, bununla

51 Nuri Özcan, "Dinî Mûsikî", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 359; Koca, s. 41.

52 Bayram Akdoğan, "Türk Din Mûsikîsi'nin Anadolu'da Doğuşu ve Târîhi Seyri", *AÜİFD*, Ankara 2003, XLIV, 369-370.

53 Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB Yayınları, Ankara 1984, s. 242.

54 Köprülü, s. 85.

55 Köprülü, s. 246, 254.

56 Köprülü, s. 342.

57 Mustafa Demirci, "Türk Din Mûsikîsinde Ahmed Yesevî'nin Yeri, Tesiri ve Önemi", *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt, 52, Sayı, 4, Ekim-Kasım-Aralık 2016, s. 215, ss. 215-242.

şiiirin âhenkli bir mûsiki oluşturması, Yesevî geleneğinin Yunus Emre ile devam ettiğini göstermektedir.⁵⁸

Ahmed Yesevî'den sonra Anadolu'da yetişen büyük mutasavvıfların ondan etkilendikleri muhakkaktır.⁵⁹ Daha sonra Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin mûsikiye ibadetlerinde yer vermesi, buna olumlu bakışı ve mûsikiyi yüce yaratıcı ile kurulan bir bağ olarak görmesi Türkler'de dinî mûsikinin meşrû bir zemine oturmasına vesile olmuştur.⁶⁰ 13. yüzyılda Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile birlikte Hacı Bektâş-ı Velî'nin şiirleri de bestelenmiş, özellikle dervişlerin tekkelerde ve gittikleri yerlerde çalgılar eşliğinde ilâhî olarak addedilen bu şiirleri okudukları zikredilmiştir.⁶¹

Türkler, hem sözel hem de müzikal olarak dinî mûsikinin başlıca formları olan tekbir, tehlil ve salavat formlarını, belli başlı gün ve gecelerde kullanmaktan öte savaş öncesi, savaş ve savaş sonralarında askeri cesaretlendirmek ve korku anında cesaret toplamak, hüznün anında ferahlık bulmak ve sevinç anında zaferi kutlamak gibi maksatlarla kullanmışlardır.⁶²

Netice olarak, İslâm'ı en güzel şekilde öğrenen ve hayatına yansıtmaya çalışan, Kur'ân ve Sünnet kaynaklı rivayetleri kendilerine düstur edinen yukarıda bahsettiğimiz Türk-İslâm medeniyet tarihinin önemli şahsiyetleri ile Türk din mûsikisi, bahsettiğimiz hadis ve rivayetler ışığında şekillenerek günümüze ulaşmıştır.

Sonuç

Türk milleti yaşadığı fizikî ve sosyal çevrenin etkisi ile millî mûsikisini oluşturmuş; Türk din mûsikisi, Türk mûsikisinin millî vasıflarının yanında Türklerin İslâmiyet'i kabulü ile Hz. Peygamber'in hadisleri çerçevesinde farklı bir boyuta geçmiştir. İslâm öncesi mûsikiyi diğer yönlerinin yanında dinî olarak da kullanan Türkler, İslâmiyet'i kabul ettikten sonra Hz. Peygamber'in hadislerinde geçen mûsiki ile alâkalı konulara da bağlı kalarak kendi mûsikilerini bu dinin ritüelleri bağlamında kullanmaya başlamışlardır. Ahmed Yesevî'nin zikir mec-

58 Ahmet Hatipoğlu, *Besteleriyle Yunus Emre İlâhîleri*, TDV Yayınları, Ankara 1993, s. 7.

59 Köprülü, s. 336.

60 Köprülü, s. 242-243.

61 Mehmet Öncel-Fazlı Arslan, "11-14.Yüzyıllar Arasında Mûsikî", *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*, (Ed. Ahmet Hakkı Turabi), Grafiker Yayınları, Ankara 2021, s. 47.

62 Koca, "Tarihten Günümüze Tekbir ve Tehlil Nidalarının Sloganik Değeri Üzerine Bir İnceleme", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Temmuz-Aralık 2014, Cilt: 17, Sayı: 45, ss. 149-158.

lislerinde icra edilen dinî mûsiki formları ile millilik kazanan Türk din mûsikisi, daha sonra başta cami olmak üzere Anadolu'da teşekkül eden tasavvufî dergâh mûsiki meclislerinde daha da gelişmiştir. Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet*'i Anadolu irfan geleneğini yansıtan Türk din mûsikisine de nüfuz etmiştir. Yesevî geleneği, Anadolu'da Yunus Emre, Hacı Bektâş-ı Velî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin mûsikiye olumlu yaklaşımları, şiirlerinin bestelenip özellikle dervişlerin tekkelerde ve gittikleri yerlerde çalgılar eşliğinde ilâhî şeklinde bu şiirleri okumaları, dinî mûsikinin meşrû bir zemine oturmasına vesile olmuştur. Osmanlı döneminde ise ezan, ilâhi, mevlid, Muhammediye, mi'raciyye, regâibiyye ve tevşih başta olmak üzere diğer dinî mûsiki formları ile tekâmüle ulaşan Türk dinî mûsikisi, cami ve tekkelerde icra edilegelmiştir. Netice olarak Kur'ân ve Sünnet kaynaklı rivayetleri kendilerine düstur edinen yukarıda bahsettiğimiz Türk-İslâm medeniyeti tarihinin önemli şahsiyetlerinin uygulama ve icraları ile Türk din mûsikisi, bahsettiğimiz hadis ve rivayetler ışığında şekillenmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (Thk. Şuayb el-Arnaût), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1969.
- Akdoğan, Bayram, "Türk Din Müsikisi'nin Anadolu'da Doğuşu ve Târihî Seyri", *AÜİFD*, Ankara 2003, XLIV, 369-370.
- Azizova, Elnure, *Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, TDV Yay., Ankara 2017.
- Beyhakî, Ahmed b. El-Huseyn Ebu Bekr, Şuâbü'l-Îmân, (thk. Abdullah Abdülhamid Hâmid), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003.
- Bozkurt, Nebi, *Hadis'te Folklor, Eglence*, MÜİFV Yay., No: 38, İstanbul 1997.
- Buhari, *el-Câmiu's-Sahîh*, (thk. Mustafa Dîb el-Buga), Dâru İbn Kesir, Beyrut 1996.
- Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu Buhârî*, İstanbul 1315.
- Cüdey', Abdullah b. Yusuf, *Ehâdisü Zemmi'l-Ginâ ve'l-Meâziffi'l-Mîzân*, Tunus (ty).
- Çetinkaya, Yalçın, *İhvân-ı Safâ'da Müzik Düşüncesi*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.
- Demirci, Mustafa, "Türk Din Müsikisinde Ahmed Yesevî'nin Yeri, Tesiri ve Önemi", *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt, 52, Sayı, 4, Ekim-Kasım-Aralık 2016, s. 215, ss. 215-242.
- Düzenli, Pehlul, *İslâm Kültür Tarihinde Müsiki*, Kayıhan Yay., İstanbul 2014.
- Ebû Davud, Süleyman el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî, es-Sicistânî, *Sünenu Ebû Dâvud*, Mısır 1952.
- Hatipoğlu, Ahmet, *Besteleriyle Yunus Emre İlahîleri*, TDV Yayınları, Ankara 1993.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el Kazvinî, *Sünen*, İstanbul 1981.
- Kalender, Ruhi, "Müsiki ve İnsan", *AÜİFD*, Ankara 1998, XXXVII, 263.
- Koca, Fatih, "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri", *AÜİFD*, A. Ü. Basımevi, Ankara 2011, c. 52/2, ss. 291-310.
- Koca, "Tarihten Günümüze Tekbir ve Tehlil Nidalarının Sloganik Değeri Üzerine Bir İnceleme", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Temmuz-Aralık 2014, Cilt: 17, Sayı: 45, ss. 149-158.
- Koca, Fatih, "Ümrân'a Karışan Rahmânî Ses, Müsikimizin Şehir Maneviyatına Tesiri", *Kent ve Maneviyat*, (Ed. Seyfettin Erşahin, Zehra Erşahin), İdeal Kent Yay., Ankara 2020, ss. 377-390.
- Koca, *İslâm Medeniyetinde Salâ ve Salavât Kültürü*, DİB Yayınları, Ankara 2017.
- Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB Yayınları, Ankara 1984.
- Müslim, Müslim b. Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1981.
- Öncel, Mehmet – Arslan, Fazlı, "11-14.Yüzyıllar Arasında Müsiki", *Türk Din Müsikisi El Kitabı*, (Ed. Ahmet Hakkı Turabi), Grafiker Yayınları, Ankara 2021.

- Özcan, Nuri , “Dinî Mûsiki”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, 359.
- Özkan, İsmail Hakkı, *Türk Mûsikisi Nazariyatı ve Usûlleri, Kudüm Velveleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Şemâil-i'l-Muhammediye*, (İhtisar: Şernûb el-Ezherî), Kahire 1986.
- Uludağ, Süleyman, *İslâm Açısından Mûsiki ve Semâ'*, Uludağ Yay., Bursa 1992.
- Von Rohr, Sandalen Mit Wuifing, “Mûsiki ile Tedavi”, *AÜİFD*, (çev. Ruhi Kalender), Ankara 1998, XXXVII, 271.
- İnternet, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim: 16.08.2021, 23:02.